

Література

1. Дементьев В. В. Экономика как система власти : [монография] / В. В. Дементьев ; науч. ред. А. Г. Семенов. – Донецк : Каштан, 2003. – 404 с.
2. Кузык Б. Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 632 с.
3. Маркс К. Капитал: критика политической экономии : т. 3, кн. 3, ч. 1–2 : Процесс капиталистического производства, взятый в целом / К. Маркс. – М. : Госполитиздат, 1953. – 932 с.
4. Разовский Ю. В. Горная рента: экономика и законодательство / Ю. В. Разовский. – М. : Экономика, 2000. – 221 с.
5. Терон І. В. Зміст і форми інтелектуальної ренти в постіндустріальному суспільстві / І. В. Терон // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9 (76). – С. 16–20.
6. Экономическая школа : [журнал-учебник / учред. и гл. ред. М. А. Иванов]. – СПб. : Экономическая школа, 1998. – Вып. 4. – 416 с.

Надійшла 08.09.2011

УДК 330.831.84

К. В. ЛОПУХ

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЧИКАЗЬКА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

У статті висвітлюються проблеми становлення та розвитку Чиказької економічної школи. Розглядаються фундаментальні принципи та основні наукові теорії, розроблені її представниками, а також роль Чиказької наукової школи в сучасній економічній теорії.

In the article were highlighted the problems of formation and development of the Chicago School of Economics. We also consider the fundamental principles and scientific theories, which were developed by its representatives, as well as the role of the Chicago school of science in modern economic theory.

Ключові слова: Чиказька економічна школа, Ф. Найт, М. Фрідмен, модель досконалої конкуренції, монетаризм, позитивна економічна наука, дерегулювання економіки, критика неокласичних теорій.

Чиказька школа економіки – це не тільки навчальний заклад світового рівня, а й одна з найбільш впливових шкіл світової економічної науки. Теоретико-методологічні розробки її представників входять до складу основного напрямку сучасної економічної теорії – мейнстріму.

Школа почала формуватися з кінця 20-х років ХХ століття під керівництвом Ф. Найта, Я. Вайнера та Г. Саймонса. За основу аналізу економічних процесів було взято модель досконалої конкуренції, принципи якої сформулював Ф. Найт, спираючись на наукові розробки Л. Вальраса та В. Парето. Ф. Найт доводив, що ринок буде ефективно функціонувати у випадку, якщо він досягне загальної рівноваги. Остання в свою чергу можлива за таких умов: 1) учасники ринку володіють повною інформацією та можуть достовірно передбачати майбутнє; 2) має бути велика кількість учасників ринку, які формуватимуть попит і пропозицію; 3) ринок має бути насичений товарами [1].

Однією з найбільш принципових особливостей Чиказької економічної школи було негативне ставлення до кейнсіанських положень регулювання економіки [2, с. 50]. У 30-х роках, коли кейнсіанство посідало домінуючі позиції у наукових колах та стало основою економічної політики, представники чиказької школи продовжували виступати проти державного втручання в економіку. Вважалося, що найбільш ефективно ресурси, доходи та економічні блага розподіляються у саморегульованій ринковій системі з мінімальною участю держави у господарських процесах.

У 50-х роках ключовим положенням Чиказької економічної школи стало використання М. Фрідменом методології позитивної економічної науки, яка й досі є загальновизнаною у побудові наукового знання. Суть запропонованого М. Фрідменом методу полягає у формулюванні вихідної гіпотези, що спирається на низку «передумов», які є по своїй суті неточним описом реальності. Гіпотеза приймається до уваги, якщо вона з цих «передумов» може виокремити значущі елементи, на основі яких можна робити реалістичні прогнози [3, с. 10].

Головним критерієм корисності теорій є співставлені з позитивними фактами отримані результати теоретичних досліджень та прогнозів. В свою чергу, єдиними позитивними фактами являються успішні прогнози, що підтверджують корисність запропонованої теорії [4, с. 113].

Розроблена М. Фрідменом позитивна методологія наукового пізнання та побудована на її основі теорія монетаризму стали фундаментом, на якому сформувалася цілісна наукова школа, що мала свій особливий стиль та унікальність в підходах до пояснення економічних явищ.

Розроблені та сприйняті основоположниками Чиказької економічної школи фундаментальні принципи (модель досконалої конкуренції та загальної рівноваги, невтручання держави в економіку,

позитивна методологія пізнання), пронизували всі наукові теорії, які були розроблені у стінах Чиказького університету та реалізовані на практиці, зокрема теорія перманентного (1957) та номінального (1971) доходу, теорії інфляції, безробіття та господарського циклу (70-і роки) М.Фрідмена, теорія раціональних очікувань (70-і роки) Р.Лукаса, теорія ефективних ринків (1965) Ю. Фама тощо. У 70-х роках монетаризм витіснив з економічної та політичної арени кейнсіанство, монетарні ідеї почали використовуватися у здійсненні економічної політики не тільки окремих країн (США, Великої Британії, Чилі (у 90-х роках – Росії, України)), а й також світових економічних організацій (МВФ). До цього часу монетаризм залишається важливим напрямом економічної науки.

Пізніше з'явилася нова плеяда видатних економістів, які репрезентують сучасну чиказьку школу економіки, зокрема, Ю. Фама, Г. Беккер, Р. Талер, Р. Познер, К. Мерфі, Дж. Хекман та багато інших, які продовжують наукові традиції своїх попередників.

На початку XXI століття Чиказька школа економіки, її методологічні постулати та відстоювання принципу дерегулювання економіки у зв'язку із розходженням теоретичних положень з реальною економічною практикою піддаються критиці як з боку економістів-представників інших теоретичних шкіл (П. Кругман, О. Бланшар, Р. Гордон [5], австрійська економічна школа [1]), так і з боку антиглобалістів (Н. Кляйн) [6]. Чиказьку економічну школу звинувачують, по-перше, у тому, що функціонування світової економіки на неокласичних засадах, зокрема використання монетарної теорії в економічній політиці держав, теорій раціональних очікувань та ефективних ринків у фінансовій сфері стало причиною світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 років; по-друге, її представники не змогли передбачити та попередити такий глибокий спад світової економіки; по-третє, монетарні рецепти, спрямовані на подолання кризи (зокрема, зниження відсоткової ставки), не дали позитивних результатів.

Наукові здобутки вчених Чиказької школи економіки сьогодні складають ядро неокласичної парадигми. Проте сучасними економістами вони розглядаються як такі, що не відповідають реаліям економічного життя та потребують свого переосмислення. Зокрема, вони наголошують на тому, що Чиказька економічна школа втрачає власну унікальність, відходить від своїх основоположних принципів.

Внаслідок цього ставиться питання про те, чи збереже Чиказька економічна школа за собою лідируючі позиції в сучасній економічній теорії. Можливості залишитися на науковій арені та впливати на перебіг економічних подій ця школа має, оскільки разом із появою та розвитком нових тенденцій у господарській системі (глобалізація, швидкий розвиток фінансових ринків, економічні кризи) вона також еволюціонує, розширюючи та доповнюючи новими ідеями свій предмет дослідження.

Найбільш суттєвим свідченням про відхід від неокласичної ортодоксії є визнання принципової необхідності прямого державного втручання у функціонування ринкової системи [7]. Таке розуміння прийшло після кризи 2008–2010 років, яка виявилася каталізатором кризи не лише світової господарської системи, а й економічної науки в цілому. Чиказькі економісти визнали, що підтримка держави потрібна не тільки в умовах такого масштабного спаду, а й у часи стабільного розвитку економіки. Такі лояльні погляди на державу зближують їх з представниками монетарного посткейнсіанства, які, в свою чергу, модернізували предмет та методологію кейнсіанського аналізу під впливом актуалізації монетаризму та займаються проблемами невизначеності, циклічного розвитку економіки, інфляції, фінансового ринку тощо.

Крім того, представники Чиказької наукової школи визнають помилковість теорій раціональних очікувань та ефективних ринків, оскільки їхні принципи не відповідають умовам реальної економіки, яка дедалі більшою мірою визначається не раціональною, а ірраціональною поведінкою економічних суб'єктів, неповнотою та недоступністю інформації, невизначеністю майбутнього.

Отже, виклики економічної реальності змушують науковців Чиказької школи економіки відходити від ортодоксальних ідей попередників, а економічна криза початку XXI століття виявила низку слабких сторін монетарної теорії, що займає домінуючі позиції в економічній політиці з кінця 70-х років та є основною теоретичною та практичною розробкою Чиказької наукової школи. Сьогодні все більшої наукової ваги та актуальності набувають нові напрями сучасної економічної та фінансової науки, розроблені представниками Чиказької економічної школи, що ґрунтуються на міждисциплінарному та інституціональному підході. Так, Г. Беккер використав економічні методи для аналізу народонаселення, шлюбу, злочинності, сім'ї; Р. Коуз, спираючись на неокласичні принципи, розробив теорію фірми і трансакційних витрат, започаткувавши тим самим нову інституціональну теорію; Р. Познер застосував економічні методи до аналізу правових інститутів. Розроблена Р. Талером теорія поведінкової економіки вважається одним з найбільш перспективних напрямів економічної науки, яка сьогодні привертає все більшу увагу науковців завдяки обґрунтуванню з психологічної точки зору економічної поведінки суб'єктів в умовах невизначеності та ризику. Економісти Чиказької наукової школи, зокрема Дж. Стіглер та Г. Беккер, пропонували моделі економіки, не пов'язані з аналізом суб'єктивних мотивів при прийнятті рішень чи здійсненні вибору. Натомість вони досліджують різні ситуації, спираючись на об'єктивні (позитивні) показники, наприклад витрати. Відповідно поведінка індивідів пояснювалася через об'єктивні умови, що спостерігаються та виражаються через витрати [4, с. 113].

Поведінкова економіка навпаки розробляє психологічні підходи до пояснення економічних явищ, але при цьому не заперечує таких фундаментальних принципів неокласики як максимізація корисності,

загальна економічна рівновага чи ефективність ринків. Вона лише прагне модернізувати ортодоксальну методологію дослідження шляхом урахування психологічних факторів в економічному аналізі. Введення нових факторів у застарілі теоретичні конструкції дозволяє точніше передбачати економічні явища, пропонувати пояснення та практичні рекомендації для кожного окремого випадку в економіці [8, с. 6].

При цьому концепції, що розробляються в межах теорії поведінкової економіки, оцінюються з позицій узагальнення, зручності їхнього використання та відповідності реальності. Критерієм перевірки теорії є її правильність, ретельність, з якою виявляються дійсні причини поведінки індивіда, а також її здатність давати точні прогнози на основі більш реалістичних передумов (мотиви, стимули, психологія та соціальні основи поведінки), що включаються у теоретичні моделі [8, с. 8].

Завдяки використанню експериментальних методів у дослідженнях у теорії поведінкової економіки було виявлено, що теорія раціонального вибору індивіда у більшості випадків є помилковою в сучасних умовах, оскільки вона не враховує ризик та невизначеність майбутнього, а ортодоксальні теорії ігор, торгівлі та аукціонів демонструють передбачення з низькою достовірністю їхнього настання та у більшості випадків не підтверджуються реальними фактами [8, с.10].

Отже, у теорії поведінкової економіки традиційні неокласичні моделі під впливом викликів динаміки економічного життя не втрачають своєї актуальності, а аналізуються і доповнюються з урахуванням різних психологічних та соціальних факторів, які відображають характеристики та якості, що притаманні економічному суб'єкту (обмежене та неповне сприйняття інформації, особливості взаємодії індивідів між собою, прагнення до довіри та справедливості у відносинах, важливість соціального статусу тощо). Поведінкова економіка, спираючись на позитивну методологію, ставить своїм завданням розширити підходи до пояснення економічних процесів з метою встановлення більш тісного зв'язку теоретичних напрацювань з фактичними даними та реалістичного відображення існуючої дійсності.

З метою збереження своїх позицій в наукових колах, Чиказька економічна школа намагається пристосовуватися до динамічного розвитку економіки, ставши на шлях синтезу та системного підходу до пояснення суті економічних явищ, але при цьому вона втрачає свої відмінні риси, особливості, які вирізняли її серед усіх інших шкіл економічної теорії. Це проявляється у більш лояльному ставленні до втручання держави в економіку, формалізації і математизації наукових досліджень та зниженні наукового інтересу до їх емпіричної перевірки, у значному відриві між теорією та фактичними даними. З іншого боку, можна сказати, що відбувається відхід від ортодоксальних положень Чиказької школи економіки та розширення предмету дослідження шляхом зближення ідей неокласики, кейнсіанства та інституціональної теорії. При цьому методологія позитивної науки залишається ключовою у процесі пізнання реального світу.

Література

1. Hülsmann J.G. Austro-Liberalismus oder Chicago-Liberalismus? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://guidohulsmann.com/pdf/Austro_oder_Chicago_Lib.pdf
2. Экономическая теория / [под ред. Дж.Итуэлла, М.Милгейта, П.Ньюмана ; пер. с англ.]. – М. : ИНФРА-М, 2004. – XII, 931 с. – (New Palgrave).
3. Фридмен М. Методология позитивной экономической науки / М. Фридмен // THESIS. – 1994. – Вып. 4. – 52 с.
4. Панорама экономической мысли конца XX ст. : в 2 т. Т. 1 / [под ред. Д.Гринзуэя, М.Блини, И.Стюарта ; пер. с англ. В.С.Автономова и С.А.Афонцева]. – Спб. : Экономическая школа, 2002. — XVI. – 668 с.
5. Замулин О. За моделями не увидели жизни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slon.ru/blogs/zamulin/post/141367/>
6. Philip Plickert. Chicago regiert die Welt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.faz.net/artikel/C30642/chicago-regiert-die-welt-30206291.html>
7. Жорин В. Раскол в Чикаго [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slon.ru/blogs/vzhorin/post/255049/>
8. Павлов И.А. Поведенческая экономическая теория – позитивный подход к исследованию человеческого поведения (научный доклад) / Павлов И.А. – М. : ИЭ РАН, 2007. – 62 с.
9. Беккер Г. Свободные рынки далеки от совершенства, но правительства от него еще дальше [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slon.ru/articles/324307/>
10. Мерфи К. Идет масштабная дискуссия о том, насколько должно государство присутствовать в экономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slon.ru/articles/261985/>

Надійшла 11.09.2011